

operational component is specified as the availability and level of theoretical and practical preparation to performance activity, the criterion of forecasting and performance component is governed as the measure of prediction of one's own public activity, the criterion of regulation and performance component is determined as the level of control of one's own emotional state and the self-regulating measure.

The results of diagnosis analysis of performance stability of future music arts teachers has pointed out that the formation of performance stability is insufficiently studied problem and revealed the prevailing middle and low levels of formation of indicated phenomenon.

Keywords: *diagnostics, formation of performance stability, future teachers of arts, components, criteria.*

УДК 378.091.322-051:78

Сунь Сінь

АДАПТАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ВОЛЬОВОЇ СФЕРИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА-МУЗИКАНТА У ПРОЦЕСІ ВИКОНАВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті набули висвітлення питання розробки та впровадження у процес фахової підготовки майбутніх учителів музики регулятивних чинників музично-виконавських дій для забезпечення адекватної художньо-інтерпретаційної діяльності. Автором запропоновано вирішення проблеми переборення виконавських утруднень через вольові само регулятивні акти, які можуть бути реалізовані за таких умов як усвідомленість і цілеспрямованість музично-виконавських дій, спрямованість на переборення перешкод на шляху до художньо-педагогічної мети, відносна незалежність дій від поточних обставин, їх підпорядкованість ustalеним професійним мотивам.

Ключові слова: *музично-виконавська підготовка, саморегулятивний контур, вольовий акт, вольові функції, мотивація, художні та педагогічні утруднення.*

Одним із актуальних завдань сучасних досліджень у сфері мистецької педагогіки є розробка засобів психолого-педагогічної та методичної допомоги учителям у ситуаціях, пов'язаних з труднощами емоційно-вольової саморегуляції (І. Зязюн, В. Кан-Калік, Д. Юник, Ю. Цагареллі).

Особливої уваги потребує музично-виконавська підготовка майбутніх педагогів, в якій регулятивні чинники (емоційна стійкість, музична експресія, вольова активність, виконавська надійність) відіграють суттєву роль у здійсненні адекватної художньої інтерпретації музичного твору. Як вказують науковці, регуляторика є суто внутрішньою активністю, в якій використовуються тільки психологічні засоби, що здійснюють процеси планування, моделювання, програмування, оцінки та корекції результатів діяльності. Саме сформованість регуляторного контуру діяльності визначає високу ефективність використання наявної у суб'єкта інформації, оптимальність використання засобів, що належать суб'єкту, всіх доступних йому ресурсів, адекватним вимогам поставленої педагогічної задачі (О. Аронова, Д. Леонт'єв, О. Конопкін, Ю. Лисюк, В. Моросанова, З. Становських, Н. Сидоренко).

Тому метою статті є розкриття механізмів регулятивно-вольової сфери особистості майбутнього педагога-музиканта у контексті переборення труднощів та адаптації до складних умов виконавської діяльності.

Місце і роль психічної саморегуляції в житті педагога є очевидними, якщо взяти до уваги, що практично усе його професійне життя складається з нескінченної безлічі форм навчальної та виховної діяльності, вчинків, актів спілкування та інших видів цілеспрямованої активності. Саме така довільна активність, що співвідносить дієві стосунки з реальним мистецьким середовищем, умовами спілкування з учнями, їх батьками та колегами є основним модусом суб'єктного буття людини. Від міри досконалості процесів

саморегуляції залежить успішність, надійність, продуктивність, кінцевий результат будь-якого акту довільної активності. Більше того, усі індивідуальні особливості поведінки і діяльності визначаються функціональною сформованістю, динамічними і змістовними характеристиками тих процесів саморегуляції, які здійснюються суб'єктом активності (О.Конопкін, В.Моросанова, М.Боришевський, Д.Леонтьєв).

Психологічною наукою доведено, що саморегуляція цілеспрямованої активності виступає як найбільш загальна і сутнісна функція цілісної психіки людини. Саме в процесах саморегуляції реалізується єдність психіки в усьому багатстві її окремих рівнів, сторін, можливостей, функцій, процесів, здібностей тощо.

Таким чином, проблема психічної саморегуляції є однією з найбільш глобальних і фундаментальних проблем загальної психології. Її дослідження відкриває великі, багато в чому специфічні, нетрадиційні можливості для розуміння і змістовного пояснення загальних закономірностей побудови і реалізації людиною своєї довільної активності (діяльності, поведінки, спілкування), для визначення умов успішного психічного суб'єктного розвитку людини, для дослідження індивідуальних особливостей діяльності і поведінки.

В узагальненій формі особистісна саморегуляція - це свідомо активність індивіда, спрямована на приведення внутрішніх резервів у відповідність з умовами зовнішнього середовища задля успішного досягнення значущої мети [1]. Відповідно до цього визначення саморегуляція виступає здатністю індивіда самостійно забезпечувати адекватність власних дій і вчинків у прийнятій програмі, відповідати вимогам певних принципів, норм, правил, які у процесі саморегулювання відіграють роль еталонів, ціннісних орієнтирів.

У результаті експериментального дослідження, проведеного зі студентами низки педагогічних університетів України, нами було зроблено висновок, що виконавсько-регулятивна система у підготовці майбутніх педагогів-музикантів забезпечує управління процесом навчальної діяльності, визначає його спрямованість на досягнення цілі, здійснює відбір художньо-технічних засобів та визначає послідовність їх застосування від планування до корекції отриманих художніх результатів.

У здійсненні процесів саморегуляції провідну роль відіграють вольові акти та безпосередньо воля як особистісна якість учителя. Психологічна наука стверджує, що вольова людина здатна направити свої зусилля на досягнення поставлених цілей (Ю. Куль, К. Левін, О. Леонтьєв, М. Мамардашвілі, Д. Узнадзе). Воля – це здатність людини досягати поставлених цілей в умовах подолання перешкод. До цього часу в науці не сформовано загальноприйнятого, цілісного й ясного уявлення про волю. Теорії волі, в залежності від того, з якого джерела виводиться вольовий процес, можна розділити на дві групи – гетерономні й автономні [2].

У теоріях Т. Гоббса, Т. Рібо, К. Левіна центральним є положення про те, що воля має здатність спонукати бажані дії й гальмувати небажані. Воля – це внутрішнє напруження, викликане якоюсь незавершеною дією. Реалізуючи вольову поведінку, людина знімає цю напругу за допомогою певних дій (локомоцій і комунікацій). Вольове зусилля визначається як суб'єктивне вираження регулятивної функції. Воля позбавлена здатності породжувати розумові або інші дії, але вона їх регулює, виявляючись в увазі. За К. Левіним, воля дійсно може здійснювати керування афектами й діями [4].

В той же час, у працях Н. Аха, Л. Виготського, Ю. Куля, Д. Узнадзе, Х. Хекхаузена воля розглядається як здатність переборювати перешкоди. Дослідники вказують, що воля актуалізується не у всякій, а тільки у важкій ситуації. Вона містить перешкоди, перепони, труднощі, мотиви, що конкурують. Причому, мотивація й воля не збігаються у своїх функціях. Якщо мотивація визначає загальну детермінацію дії, то воля служить засобом додаткового посилення детермінації.

З цих позицій Л.Виготський розглядає в якості механізму посилення спонукання до дії операцію включення допоміжного стимулу-засобу. Вчений доводить, що функцію стимулів-засобів можуть виконувати смислові утворення свідомості) [2].

У результаті проведених експериментальних досліджень В.А. Іванніковик, послідовник Л.Виготського доводить, що в ініціації вольової дії людина може

використовувати цінності, світогляд, норми, переконання, значення, смисли й інші особистісні утворення. Вольова дія – це дія, яку потрібно виконати через зовнішню або внутрішню необхідність, надаючи вихідному мотиву «додаткову енергію» Таким чином, воля перетворюється в довільну форму мотивації [3].

Науковцями доведено, що активна регуляція включається в момент виникнення перешкоди або конкуруючих тенденцій на шляху бажання. Так, за Х.Хекхаузенем, існують чотири стадії мотивації дії. Мотиваційні й вольові механізми регуляції по-різному співвідносяться із цими стадіями. З першою стадією співвідноситься мотивація до ухвалення рішення, із другою – вольове зусилля, із третьою – реалізація дії, із четвертою – оцінка результатів поведінки. Мотивація обумовлює вибір дії, а воля – її посилення й ініціацію [7].

Вольова дія студента як майбутнього вчителя-музиканта – це свідомо й цілеспрямована дія, якою він свідомо змінює навколишнє мистецько-педагогічне і самого себе, досягаючи мети. Продуктом вольового акту у музичному виконавстві є дія, що трансформується в рухові виконавсько-інтерпретаційні акти. Проблема переборення утруднень через вольові акти досліджувалась психологічною наукою (Д.Канц, Л.Чі, Г.Лассвелл, М.Андерсон, Е.Кузьмін, Б.Паригін, Б.Ломов), в тому числі у сфері педагогічних взаємин (Н.Кузьміна, О.Леонтьєв, А.Маркова, В.Кан-Калік, В.Рижов, О.Цукарнова).

Як зазначають науковці, утруднення виникають у зв'язку із неподоланими суперечностями: а) між змістом навчальних програм на реальними інтересами того, хто вчиться; б) рівнем практичних вмінь педагога та мінливими, все більш зростаючими вимогами до професійних компетенцій вчителя з боку освітнього середовища та суспільства; в) наявності євроінтеграційних процесів у системі і освіти та певної ригідності педагогів щодо удосконалення навчально-виховного процесу та оптимізації власної діяльності [6, 133]. Утруднення в педагогічній діяльності, як вважає З. Становських, - «це специфічний стан, що суб'єктивно переживається людиною як «збій», порушення, невідповідність між тим, що було за прогнозовано (заплановано) у взаємодії..., та тим, що відбувається (відбулося) в реальності» [6, с. 126].

З. Становських виокремлює дві протилежні сторони утруднень, що можуть відіграти як конструктивну, так і деструктивну роль. Позитивна роль виявляється у індикаторній (сигнальній) функції утруднення. Вона привертає особливу увагу власне педагога при рефлексивних діях, а також сигналізує про необхідність надання допомоги вчителю. Крім того виконує стимулюючу (мобілізуючу) функцію, спрямовану на використання внутрішнього ресурсу для подолання конкретної перешкоди. Негативна роль утруднень теж вивчена: вона є гальмівною в плані пониження самооцінки, появі невпевненості, зниженні активності, руйнації таких мотивів професійної діяльності як втрата сенсу педагогічної роботи, переходу в іншу професійну сферу тощо [6, с. 126 - 127].

Здатність майбутнього вчителя включити внутрішній особистісний ресурс в ситуації професійного утруднення та здійснити саморегуляцію залежить від того, наскільки студент самовмотивований і внутрішньо готовий до рефлексії своїх емоційних, інтелектуальних або фізичних станів, володіє способами спрямування думок, переживань, педагогічних дій у конструктивне русло.

А.Маркова відмічає, що педагогічні утруднення пов'язані з вирішенням педагогічних задач різного характеру (комунікативних, проєктивних, змістових тощо) [5]. Найбільш розповсюджені утруднення, пов'язані із заниженою самооцінкою студента як майбутнього вчителя. У такому разі необхідним є психологічна допомога досвідчених вчителів, групова підтримка педагогічного колективу. Важливо проведення консультацій з викладачем-психологом, індивідуальна робота зі студентом, ретельний аналіз його власних професійних успіхів та особистих досягнень.

Результати експериментальної роботи засвідчили, що здебільшого причиною зазначеного стану студента-практиканта є недостатні психолого-педагогічні знання та брак практичного досвіду в організації суб'єкт-суб'єктних стосунків з учнями засобами музики.

Достатньо частим фактором утруднень у проведеній експериментальній роботі виступали дефіцит особистісної професійної саморефлексії (студент не може пояснити

причини власних психічних станів та вчинків, він схильний легко ображатися, у нього бракує відповідальності тощо). Для усунення даних труднощів необхідними є посилення психологічної складової на практичних індивідуальних заняттях в аудиторній та позааудиторній роботі (в тому числі проведення аутотренінгу з проблем самоусвідомлення, аналізу власних дій та поведінки в цілому).

Саморегуляція здійснюється через реалізацію конкретних функцій волі. Так, *спонукальна* забезпечує ініціацію й реалізацію вольової дії; *гальмівна* - стримування одних спонукань і відкриття доступу до інших спонукань через супідрядність, ієрархізацію мотивів, *тактична* визначає параметри дії через постановку й вибір конкретних цілей та вибір засобів їх досягнення, *стабілізаційна* здійснює перерозподіл енергії дії, *системна* відповідає за організацію психічних процесів у комплекс, адекватний діяльності, що виконується, *мобілізаційна* концентрує фізичні й психічні можливості при подоланні перешкод на шляху до мети [5].

Експериментального підтвердження набули висновки, за якими вольова саморегулятивна дія студента-музиканта характеризується декількома критеріями, до числа яких відносяться наступні:

1. *Усвідомленість і цілеспрямованість музично-виконавських дій.* Важливо, що студент може дати собі та іншим звіт про певну дію у формі розгорнутого висловлення або згорнутої думки. У націленості дії на задалегідь створений образ художньо-педагогічного результату виражається її цілеспрямованість.

2. *Спрямованість на переборення перешкод на шляху до художньо-педагогічної мети.* Усі перешкоди умовно поділяються на дві групи – зовнішні й внутрішні. До зовнішніх відносять: а) фізичні перешкоди й перешкоди, що порушують хід і процес дії, інформаційну надмірність і новизну середовища тощо; б) організаційно-технічні перешкоди, що пов'язані з ортобіотичними умовами навчальної праці (наявність свіжого повітря та його температура, можливість відпочинку тощо). До переважно внутрішніх перешкод відносять: а) психічні стани студента (тривога, напруженість, утом, хвороба, стрес та ін.); б) альтернативні спонукання до діяльності (конкуруючі мотиви й цілі, що підсилюють мотивацію, наприклад, підготовка музичного твору до концертного показу). Зіштовхуючись із перешкодою, студент розвиває вольове зусилля як феноменологічно найбільш виражений прояв волі.

3. *Відносна незалежність музично-виконавських дій від поточних обставин.* Цей критерій ґрунтується на твердженні, за яким наявні перешкоди та тимчасові утруднення не можуть відволікти студента від виконання наміченої навчальної роботи, розрахованої на відтермінований час. Такий активний робочий стан заснований не тільки на волі, але й на інтересі до процесу й результату музичної діяльності.

4. *Підпорядкованість дії усталеним професійним мотивам, реалізація яких відтермінована у часі.* На основі цього критерію до вольових варто відносити дії, що відповідають загальній професійній спрямованості особистості. Педагогічна спрямованість як один із найважливіших структурних компонентів особистості майбутнього вчителя складається зі стійких мотивів, які домінують у його мотиваційній сфері. Саме включення у загальну спрямованість дає можливість тому або іншому мотиву насичувати енергією художньо-педагогічні цілі студента, додавати їм особистісний зміст, забезпечувати віддалену мотивацію, спрямованість і перспективу цих дій, захистити від негативного впливу та перешкод. Студент робить дію, кінцева мета якої може бути досягнута через кілька проміжних дій (наприклад, підготовка до виробничої практики у наступному семестрі). Така багатоетапна дія направляється віддаленим у часі мотивом. Для своєї підтримки вона вимагає значних вольових зусиль із боку суб'єкта.

Узагальнюючи вище викладене зазначимо, що волею називають сформовану в процесі життя певну особистісну якість, в якій виражається досягнутий людиною рівень свідомої саморегуляції поведінки. Вольові властивості особистості – це стійкі, відносно постійні психічні утворення, що відбивають найбільш соціалізовану сферу людської психіки, входять у структуру характеру та не залежать від конкретної ситуації.

У контексті музично-виконавської підготовки волевільно само регулятивні дії студента-музиканта характеризується низкою критеріїв, що дозволяють організувати навчальний процес за законами продуктивної художньо-педагогічної діяльності за умов усвідомленого та цілеспрямованого виконання музично-виконавських дій, здатності переборювати перешкоди та утруднення навіть за наявності віддаленого мотиву.

Література

1. Боришевський М. Дорога до себе: Від основ суб'єктності до вершин духовності: монографія / М.Боришевський. – К.: Академвидав, 2010. – 416 с.
2. Выготский Л.С. Проблема воли и ее развитие в детском возрасте // Выготский Л.С. Собр. Соч. в 6-ти тт., Т. 2., Проблемы общей психологии / Под ред. В.В. Давыдова. – М.: Педагогика, 1982. – С. 454-465.
3. Иванников В.А. Психологические механизмы волевой регуляции/ В.А.Иванников.– СПб.: Питер, 2006. – 203 с.
4. Левин К. Динамическая психология: Избранные труды / К.Левин. – М.: Смысл, 2001. – 572 с.
5. Маркова А.К. Психология труда учителя: [книга для учителя] / А.К.Маркова. – М.: Просвещение, 1993. – 192 с.
6. Становських З.Л. Мотиваційно-сміслові детермінанти саморегуляції професійної діяльності педагогів: методичний посібник / З.Л.Становських. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. – 168 с.
7. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность / Х. Хекхаузен. – СПб.: Питер; М.: Смысл, 2003. – 860 с.

References

1. Boryshevskiy M. Doroha do sebe: Vid osnovsubiektnosti do vershyn dukhovnosti: monohrafiia / M.Boryshevskiy. – K.: Akademvydav, 2010. – 416 s.
2. Vyhotskiy L.S. Problema voly y ee razvytye v detskomvoz-raste // Vyhotskiy L.S. Sobr. Soch.v 6-ty tt., T. 2., Problemy obshcheipsykholohyy / Pod red. V.V. Davydova. – M.: Pedahohyka, 1982. – S. 454-465.
3. Yvannykov V.A. Psykholohycheskye mekhanyzmy volevoi rehuliatsyy. – SPb.: Pyter, 2006. – 203 s.
4. Levyn K. Dynamycheskaia psykholohyia: Yzbrannyye trudy / K.Levyn. – M.: Smysl, 2001. – 572 s.
5. Markova A.K. Psykholohyia trudauchytelia: [knyha dlia uchytelia] / A.K.Markova. – M.: Prosveshchenye, 1993. – 192 s.
6. Stanovskyykh Z.L. Motyvatsiino-smyslovi determinanty samorehuliatsii profesiinoi diialnosti pedahohiv: metodychnyi posibnyk / Z.L.Stanovskyykh. – Kirovohrad: Imeks-LTD, 2014. – 168 s.
7. Khekkhauzen Kh. Motyvatsyia y deiatelnost / Kh. Khekkhauzen. – SPb.: Pyter; M.: Smysl, 2003. – 860 s.

The article discusses the development and implementation process of professional training future music teachers of regulatory factors of performing actions. These factors are aimed at ensuring adequate artistic and interpretive activities. The problem of psychic self-regulation is one of the most global and fundamental problems of General psychology. We conclude: performing-regulation system provides the management of educational process in the preparation future music teachers, determines the direction to the goal, carries out the selection of artistic and technical means and the consistency of their application.

Volitional processes play a leading role in self-regulation of action. Also the will is the personal quality of the teacher. Voluntary regulation is self-regulation, it is determined by the subject. In it the student considers the circumstances and their capabilities, the consequences of different options and many other factors.

We have clarified the basic functional units in the structure of self-regulation performing actions. This statement of purpose, analysis of the current situation and forecasting, finding means

of achieving goals, foresight possible consequences of decision and choices, performing the decision, a critical assessment of the results.

The author proposes to overcome obstacles through volitional acts. They are implemented under these conditions: awareness and purposefulness of musical action, ability to overcome obstacles to artistic goals, independence musical action, the subordination of action to sustainable professional motives.

Keywords: *music performance training, self-regulation, volition, volitional functions, motivation, arts and pedagogical difficulties.*

УДК 378.147.091.33 – 027.22:784

Ся Цзін

КОМПОНЕНТНА СТРУКТУРА РОЗВИТКУ СПІВАЦЬКОГО ГОЛОСУ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ВІЗУАЛЬНОГО МОДЕЛЮВАННЯ

У статті розкривається структура розвитку співацького голосу у студентів педагогічних університетів засобами візуального моделювання. Автор виділяє три компоненти: мотиваційно-спрямований, технологічно-комунікативний та практично-регулятивний. Розкривається розуміння поняття «сенсорно моторна антиципація», тобто, забезпечення функціонального зв'язку між частинами голосового апарату та антиципаційною регуляцією звуку.

Ключові слова: *розвиток співацького голосу, комунікативна педагогіка, сенсорно моторна антиципація, візуально-емоційно-образні уявлення.*

В ЮНЕСКО назвали XXI століття – «Добою Освіти». Тобто, в житті людства пріоритетними мають стати знання, інтелект, культура, всебічна освіченість, інтелігентність. Система освіти є переважною сферою людської діяльності, значущість якої постійно зростає разом із глобалізацією сучасного суспільства. Основною інфраструктурою, яка сприяє формуванню всебічно освіченої і культурної особистості, є навчальні заклади, перш за все, навчальні заклади гуманітарної спрямованості. До таких закладів відносяться педагогічні університети, зокрема факультети мистецтв, які готують майбутніх педагогів-музикантів.

Вокальне навчання студентів педагогічних університетів займає провідне місце. Створюється об'єктивна потреба в модернізації вокального навчання у вищих навчальних закладах освіти, виробленні стратегій розвитку вокально-виконавської діяльності, активному поширенні інноваційних технологій вокальної підготовки, створенні науково-методичного супроводу для подальшого професійного самовдосконалення кожного фахівця через розроблення і реалізацію експериментальних методик співацького голосу студентів для їх подальшого саморозвитку і самореалізації у майбутній професії.

Проблемі розвитку співацького голосу та фізіології співацького процесу присвячені дослідження багатьох авторів: В.Антонюк, Л.Гавриленко, Н.Гребенюк, Л.Дмитрієва, В.Ємельянова, О.Єременко, Н.Можайкіної, В.Морозова, О.Стахевич, Л.Тоцької, у яких розкриваються основні принципи та методи вокального навчання майбутніх педагогів-музикантів. Біофізичні основи співацького процесу висвітлені в працях А.Єгорова, В.Морозова, Р.Юссона, Ю.Юцевича.

Отримують європейського визнання ідеї китайських педагогів-вокалістів. Так, Вей Лімін, Лінь Хай, Ма Цзюнь розкрили традиції, сучасні тенденції вокальної культури та формування вокального слуху. Ву Гоулінг, У Іфан дослідили витоки інтонаційної взаємодії китайської та української пісенності, етнокультурний компонент у підготовці педагога-музиканта.

Ван Те розглянув національний стиль у музичній поезії опери. Ва Шан Ху охарактеризував почуття та мислення у вокальній музиці. Жден Мао Пин вивчав вокальне мовознавство.